

ارزش تشخیصی آزمون ترسیم خانواده جهت شناسایی چگونگی ارتباط کودکان ۴ تا ۶ ساله با اعضای خانواده

اعظم صالحی^۱

دکتر شهین علیایی زند^۲

دکتر هادی بهرامی^۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی ارزش تشخیصی آزمون ترسیم خانواده، در شناسایی چگونگی ارتباط کودکان ۴ الی ۶ ساله با اعضای خانواده خود صورت گرفت. بدین منظور تعداد ۸۰ آزمودنی دختر و پسر ۴ تا ۶ ساله از دو مهدکودک مناطق شمالی و جنوبی تهران به عنوان نمونه انتخاب شدند. بر روی این گروه، آزمون ترسیم خانواده اجرا شد و با هر یک آزمودنیها و همچنین با والدین آنها مصاحبه‌ای صورت گرفت. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بطور کلی تعدادی از علائم تفسیری آزمون فرافکن ترسیم خانواده، از جمله ارزنده سازی، نا ارزنده سازی والدین و حذف آنها از ترسیم، جهت تشخیص چگونگی ارتباط کودک با اعضای خانواده، کارایی لازم را دارا هستند.

Abstract

The main aim of this study was to evaluate distinguishing Value of Family drawing test for diagnosis the relationship between 4 _ 6 old childrn with family members. Thus about 80 cases among girls and boys from two kindergardens in north and south of Tehran were choosen as samples. Family drawing test was performed on the cases.

Then thay and their familly were interiewed. Finding of this research showed that some interpretive signs of familly drawing test, likee valuation, devaluation, and omitting have its proficiency for distinguish status of childs relationship with familly members.

Keywords: familly, familly drawing, familly drawing test, drawing, relationship, child.

۱- کارشناس ارشد از دانشگاه علامه طباطبائی و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد بهبهان

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

۳- عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

ارزش تشخیصی آزمون ترسیم خانواده....

استفاده از ترسیم در روانسنجی، دارای سابقه ای طولانی است. در زمینه‌های سنجش هوش و استعدادهای ذهنی، سنجش کارکرد سیستم اعصاب مرکزی و ضایعات مغزی و سنجش شخصیت و اختلالات آن، از بین فعالیت های هنری کودک، نقاشی نقش مهمی را ایفا می کند. کودک نقاشی کردن را از همان سال نخست زندگی آغاز می کند (بهرامی ۱۳۷۲). یعنی، از زمانی که هماهنگی چشم و دست کودک به اندازه کافی رشد می کند و قدرت عضلات دست او افزایش می یابد کودک نقاشی کردن را آغاز می کند.

اهمیت نقاشی کودک در سالهای اولیه ی رشد او بیشتر است، چرا که از الگوهای قراردادی ترسیم فاصله زیادی دارد. در این سالها کودک هر طور که مایل است و با هر چه در دسترس اوست نقاشی می کند. در واقع نقاشی برای او وسیله ای است که خواسته ها، مشکلات، احساسات، افکار و آرزوهای او را به شکلی مطلوب منعکس می سازد (قاسم زاده، ۱۳۷۲). او در نقاشی خود چیزی را پنهان نمی کند و بدون ترس و واهمه به آن می پردازد. تصویری که او از انسان و اشیاء ترسیم می کند، بازتابی است از تصورات ذهنی وی که با ساخت درونی و روانی اش رابطه مستقیمی دارد (داداش زاده ۱۳۷۳) به عبارت دیگر در این سنین که هنوز قدرت تکلم کودک رشد کافی ندارد، نقاشی بعنوان زبانی بکار می رود که کودک از طریق آن با دیگران ارتباط برقرار می سازد و بنابراین روانشناسان کودک از آن بعنوان یک ابزار تشخیصی استفاده می کنند (قاسم زاده ۱۳۷۲)

از جمله آزمونهایی که در آن از نقاشی کودک استفاده می شود، می توان به آزمون ترسیم خانواده اشاره نمود که وسیله ای است برای دستیابی به تصور هر کودک از خانواده خود. این آزمون یکی از آزمون های فرافکن ترسیمی است که

برای نیل به احساسات، تفکرات و آرزوهای کودک در مورد اعضای خانواده‌اش ارائه شده است (فراری، ۱۳۷۱)

تعدادی از محققان، از جمله، اسپیگل‌من و اسپیگل‌من^۱ (۱۹۹۱) و کامونیان^۲ (۱۹۸۴) نشان داده‌اند که با استفاده از آزمون ترسیم خانواده می‌توان، مشکلات ارتباطی اعضای خانواده را شناسایی کرد. این افراد بویژه چند ملاک اصلی را مورد تاکید قرار می‌دهند که از آن جمله می‌توان به ارزش‌سازی، جابجایی اشخاص افزوده شده، نزدیکی بین اشخاص، روابط با فاصله و همانند سازی اشاره کرد.

پژوهشگران معتقدند، فردی که قبل از دیگران، بلندتر و بزرگتر از آنها، با دقت و مواظبت بیشتر و غنی‌تر از بقیه ترسیم شده باشد و کودک او را بهتر از دیگران بداند، فردی است که کودک بیشترین نیروی عاطفی خود را در او سرمایه‌گذاری کرده، به ارزش‌سازی او می‌پردازد و به وی ارزش می‌دهد (بهرامی ۱۳۷۲ و کرمن^۳، ترجمه دادستان و منصور، ۱۳۷۱)

این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که کودک افرادی را ارزش‌گذاری^۴ می‌کند که در نظر او مهمتر و شکوهمندتر باشند و او آنها را دوست داشته باشد (بهرامی، ۱۳۷۲). در این زمینه قاسم زاده (۱۳۷۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که کودکانی که تصور مثبتی از خانواده‌ی خود دارند سعی می‌کنند اعضای خانواده خود را با ارزش جلوه دهند و آنها را ارزش‌سازی کنند.

در رابطه با نارزنده‌سازی، عکس قضیه فوق به چشم می‌خورد، فردی که از ترسیم حذف می‌شود یا کوچکتر، ناچیزتر، ناقص‌تر، کم‌سن‌تر از دیگران و در

---

^۱.spigelman, G; spigelman,A

^۲.comunion, Anna, L

^۳.corman, L

^۴.Valuation

ارزش‌تشفیصی‌آزمون‌ترسیم‌خانواده....

مرتب‌ه آخر ترسیم می‌گردد و کودک، او را بدتر و کهنتر از دیگران می‌داند، به نوعی، در نقاشی بی‌ارزش‌شمرده می‌شود (کرمن، ترجمه دادستان و منصور، ۱۳۷۱ فراری ۱۳۷۱ و بهرامی ۱۳۷۲) فردی که حذف می‌شود احتمالاً فردی است که آزمودنی با او مشکل دارد (کرمن ۱۳۷۱ و کرولن، ۱۹۷۵). اگر کودک خود را از ترسیم حذف کند، می‌توان استنباط نمود که او احتمالاً از شرایط کنونی خود احساس راحتی نمی‌کند، دلش می‌خواهد کس دیگری باشد و یا احساس طرد شدگی می‌کند (کرمن ۱۳۷۱، و کرولن ۱۹۷۵) در رابطه با حذف اعضای خانواده. قاسم‌زاده (۱۳۷۱) نشان داد، کودکانی که مشکل خانوادگی دارند سعی می‌کنند. اعضای خانواده‌های خود را حذف کرده و آنها را بی‌ارزش‌نشان دهند. اسپینگمن و اسپینگمن (۱۹۹۲) نیز با توجه به نتایج پژوهش خود، حذف و نارزنده‌سازی اعضای خانواده در نقاشی را با مشکلات ارتباطی خانواده مربوط دانستند.

ضرورت انجام پژوهش

تحقیقات نشان داده است که در سالهای اولیه، قدرت تکلم کودک در حدیست که نمی‌تواند بوسیله آن به راحتی با دیگران ارتباط برقرار کند و در بسیاری از مواقع، این ارتباط از طریق نقاشی، بازی و ... صورت می‌گیرد. لذا با توجه به این امر که یکی از شیوه‌های درک کودک و شناسایی مشکلات او (بخصوص مشکلات مربوط به خانواده)، کاربرد آزمون‌های ترسیمی بویژه ترسیم خانواده است. بنابراین لازم است مفاهیم بکاررفته در این آزمون شناسایی شود و شیوه‌های کاربرد آن با توجه به شرایط جامعه حاضر مورد بررسی قرار گیرد.

امروزه لزوم بکار بستن این شیوه در مراکز مختلف بیش از پیش به چشم می خورد. از جمله درمانگران خانواده و افرادی که با اختلالات کودک سر و کار دارند. در کنار شیوه های تشخیصی، با استفاده از این آزمون می توانند مسائل موجود در خانواده را شناسایی کنند و در رفع آن بکوشند. همچنین در مهدها و مراکز نگهداری کودکان مریبان با تجربه، با استفاده از این ابزار می توانند به مسائل و مشکلات کودکان واقف شوند و جهت کاهش تنشهای کودک شیوه درستی را پیش بگیرند.

فرضیه های این پژوهش عبارت بودند از

۱- بین ارزنده سازی والدین در نقاشی و ارتباط سازنده کودک با آنها رابطه وجود دارد.

تعاریف عملیاتی

در پژوهش حاضر واژه های زیر بدین معنا بکار گرفته شده است:

متغیر های مربوط به نقاشی کودک

ارزنده سازی^۵: به معنای وجود یکی از علائم زیر در نقاشی کودک است، ترسیم یک فرد قبل از دیگران، بلندتر، بزرگتر، کاملتر و غنی تر از بقیه در نقاشی، و او را بهتر، مهربانتر و خوشحالتتر از دیگران دانستن در مصاحبه.

نارزنده سازی^۶: به معنای وجود هر یک از علائم زیر در نقاشی کودک است: ترسیم یک فرد بعد از دیگران، کوتاهتر، کوچکتر، ناقص‌تر از بقیه در نقاشی و او را کمتر از بقیه مهربان و خوشحال دانستن در مصاحبه.
حذف از ترسیم^۷: به معنای عدم ترسیم عضوی از خانواده در نقاشی است.

متغیرهای مربوط به مصاحبه با کودک و والدین او:

ارتباط سازنده^۸: عبارتست از رد و بدل کردن پیامهای مثبت بین کودک و اعضای خانواده، به عبارت دیگر بردن کودک به گردش و تفریح، صرف وقت با وی، شنیدن مسائل و مشکلات کودک از زبان او، صحبت کردن با او. پاسخگویی به سئوالاتش، نوازش کودک، در آغوش گرفتن او، ایجاد یک جو محبت و علاقه متقابل و در واقع برقراری رابطه عاطفی و سازنده بین آنها.

ارتباط غیر سازنده^۹: به معنای رد و بدل کردن پیامهای منفی بین کودک و اعضای خانواده است، در اینجا عبارتست از تنبیه کردن کودک و دعوا کردن با او، عدم صرف وقت جهت صحبت کردن با او و عدم پاسخگویی به سئوالاتش. یا ایجاد یک جو مملو از ترس و بی‌علاقگی متقابل و به بیان دیگر عدم برقراری رابطه عاطفی مناسب بین آنها.

6-devaluation

7 -Omission

8-Constructive Communication

9 -Nonconstructive Communication

پیشینه پژوهش

تاکنون در زمینه کاربرد آزمون ترسیم خانواده، تحقیقات زیادی صورت گرفته است، افرادی همچون آندره برژه، فرانسوادولتو، تومازی، اپل، موریس پورو و لویی کرمن جهت گسترش استفاده از این ابزار تلاش کرده اند. در کنار اندیشمندان خارجی، اساتید و دانشجویان ایرانی نیز بویژه در سالهای اخیر بودجه خاصی به این ابزار فرافکن داشته اند.

تعدادی از پژوهشگران به ارزیابی ترسیم خانواده در کودکان پرداخته‌اند که دچار مشکلات خانوادگی بوده، و یا تصور مطلوبی از خانواده خود ندارند. از جمله، قاسم‌زاده (۱۳۷۱) با هدف شناسایی مشکلات خانوادگی از طریق نتایج آزمون ترسیم خانواده بر روی گروهی از کودکان ۵-۶ ساله تحقیقی انجام داد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که نقاشی کودکانی که مشکلات خانوادگی داشته و یا نسبت به خانواده خود دارای نگرش منفی هستند، با کودکانی که چنین مشکلاتی ندارند و تصور آنها در مورد خانواده هایشان مثبت است. تفاوت آشکار و معنی داری دارد. در نقاشی کودکان گروه اول مشخصات زیر مشاهده می‌گردد: حذف، اضافه کردن، جایگزینی، برجسته کردن، بی ارزش کردن، کوچکتر و بزرگتر کردن و بالاتر و پایین‌تر کشیدن افراد خانواده. در نقاشی گروه دوم این موارد دیده نمی‌شود و اغلب والدین کودک با حالت‌های شاد و یا عادی در کنار هم و در اندازه‌های متناسب ترسیم شده‌اند.

همچنین کامونیان^{۱۰} (۱۹۸۴) با هدف مطالعه ارتباط بین پاسخ اعضای خانواده به آزمون ترسیم خانواده و آزمون پاسیاه و روابطی که در خانواده بروز

می‌کند، پژوهش انجام داد. در این پژوهش ۳۰ خانواده که هر یک از آنها حداقل یک کودک ۶ تا ۸ ساله داشتند. به عنوان نمونه انتخاب شدند. این خانواده‌ها تصدیق کرده بودند که دارای مشکلات ارتباطی هستند. نتایج حاصل نشان داد که دو آزمون ترسیم خانواده و پاسیاه را می‌توان به عنوان یک ابزار تشخیص جهت آشکار سازی مشکلات خانوادگی بکار برد.

در پژوهش رابینوویتس^{۱۱} (۱۹۹۲)، رابطه بین اندازه تصویر والدین در آزمون ترسیم خانواده و پذیرش - طرد کودکان مورد بررسی قرار گرفت. این تحقیقات بر روی ۵۵ پسر و ۶۱ دختر ۱۰ ساله انجام شد. نتایج نشان داد که بطور کلی دختران مورد پذیرش در مقایسه با پسران مورد پذیرش، والدین خود را بلندتر ترسیم می‌کنند. که این امر بویژه در مورد «مادر» بیشتر صدق می‌کند. این محقق در تحقیق دیگر خود (۱۹۹۱) به این نتیجه رسید که دختران طرد شده بیش از پسران سعی می‌کنند خود را در نقاشی نزدیکتر به دیگران ترسیم کنند.

اسپیگلمن^{۱۲} در سال ۱۹۹۲، ترسیم خانواده کودکان جدا شده و جدا نشده (بچه‌های طلاق و غیر طلاق) را مورد بررسی قرار دادند. آنها آزمون ترسیم خانواده را بر روی ۵۴ کودک متعلق به خانواده‌های جدا شده و ۵۴ کودک متعلق به خانواده‌های جدا نشده اجرا کردند. نتایج نشان داد که پسران خانواده‌های جدا شده بیش از گروه دیگر خواهران و برادران خود را از ترسیم حذف می‌کنند. در هر گروه، معمولاً کودکانی پدر را در ترسیم خود گنجانیده و او را بزرگتر از مادر یا به بزرگی او ترسیم می‌کنند. این امر بیانگر نقش مهمی است که پدر به عهده دارد، حتی زمانی که از خانواده جدا باشد. در گروه‌های جدا شده، مشکلات ارتباطی اعضای خانواده

^{۱۱}Rabinowitz, Aaron

^{۱۲}Spigelman, G

پژوهشهای تربیتی

بصورت حذف اعضای خانواده، رابطه با فاصله یکی یا چند عضو از دیگران، قرار دادن یک یا چند شکل بیرون از خانه، حذف یا پنهان ساختن دستها یا پاها و ترسیم تصاویر بصورت نیمرخ نشان داده شدند.

همچنین در تحقیق دیگری که در مورد تأثیر عدم حضور والدین به دلایلی مثل طلاق، فوت و ... بر روی کودکان و نقاشی آنها انجام شد، نارمکی (۱۳۷۲) نشان داد که در نقاشیهای فرزندان طلاق، ویژگی‌هایی از قبیل حذف خود از نقاشی، مطرح نمودن و نشان دادن مشکلات و مسائل خود در نقاشی، ترسیم والدین دور از یکدیگر، طردوالدی که با او زندگی نمی‌کند و تنوع کمتر در رنگ نقاشی دیده می‌شود. در حالیکه در نقاشی فرزندان غیرطلاق این موارد مشاهده نمی‌گردد.

جامعه

جامعه مورد نظر عبارت بود از کلیه کودکان ۴ تا ۶ ساله که در مهر ماه و آبان ماه سال ۱۳۷۹ در مهد کودکهای وابسته به سازمان بهزیستی شهر تهران نگهداری می‌شوند در این پژوهش جهت استخراج نمونه، از بین این مهدکودک‌ها، دو مهدکودک انتخاب گردیده که یکی از آنها در مناطق جنوبی و دیگری در مناطق شمالی تهران واقع بود.

نمونه و روش نمونه‌گیری

نمونه عبارت بود از تعداد ۸۰ کودک ۴ تا ۶ ساله که از دو مهدکودک یاد شده، با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. این کودکان از لحاظ سن

تقویمی در گروه ۵ ساله ۶ ساله و از لحاظ جنسیت در دو گروه دختران و پسران قرار داشتند.

ابزار تحقیق

در تحقیق حاضر، جهت جمع‌آوری اطلاعات از ابزار زیر استفاده شده است:

- آزمون فرافکن ترسیم خانواده

- فرم مصاحبه با کودکان

- فرم مصاحبه با والدین

آزمون فرافکن ترسیم خانواده

این آزمون یکی از آزمونهای فرافکن ترسیمی است که جهت بررسی طرز فکر هر کودک از خانواده خود و احساسات و تمایلات وی نسبت به اعضای خانواده بکار می‌رود. معروفترین شیوه‌های اجرای این آزمون، عبارتند از شیوه اجرای لوئی کرمن و شیوه اجرای موریس پورو.

در شیوه اجرای لوئی کرمن پس از اینکه ابزار اجرا در اختیار آزمودنی قرار گرفت، از او خواسته می‌شود که یک خانواده را ترسیم کند و در شیوه اجرای موریس پورو، آزمونگر از کودک می‌خواهد که به ترسیم خانواده خود بپردازد. با توجه به اینکه دستور العمل دوم، کودک را در برابر احساسات مربوط به مسائل خانوادگی خود قرار داده و کودک احساس آزادی نمی‌کند، در پژوهش حاضر از روش اجرای لوئی کرمن استفاده شده است. در هر شیوه پس از اجرای آزمون با هر یک از آزمونها مصاحبه‌ای صورت می‌گیرد.

فرمهای مصاحبه

در تحقیق حاضر به نظر ۲ فرم مصاحبه (مصاحبه با کودک و والدین او). با هدف شناسایی چگونگی ارتباط کودک با اعضای خانواده تهیه شده است. و به منظور نیل به این هدف ابتدا پس از طرح ریزی چهار سوال اساسی که چهار مقوله ارتباط سازنده، ارتباط غیر سازنده، ارتباط ناکافی کودک با اعضای خانواده و وضعیت پذیرش او در خانواده را در برداشت برای هر یک از مقوله فوق، چندین سوال طراحی شده و تعدادی از آنها پس از بررسی مقدماتی حذف گردید. پس از آن جهت بررسی سوالهای مصاحبه، یک تحقیق آزمایشی بر روی ۱۹ کودک ۴ تا ۶ ساله و تعدادی از والدین آنها انجام شد و علاوه بر حذف چند سوال بعضی از سوالها به دلیل عدم تناسب، با درک و موقعیت کودکان تغییر داده شد. در نهایت، فرم مصاحبه با کودک و فرم مصاحبه با والدین. هر یک با ۱۲ سوال مورد استفاده قرار گرفت.

روش های تجزیه و تحلیل اطلاعات

در تحقیق حاضر، از روش تجزیه و تحلیل علی - مقایسه ای استفاده شد. در تجزیه و تحلیل مقایسه ای، علاوه بر اینکه اطلاعات جمع آوری شده بصورت توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرند. با یکدیگر نیز مقایسه می شوند. در تجزیه و تحلیل علیت، روابط علت و معلولی بین متغیرهای مستقل و وابسته، مورد بحث و بررسی قرار می گیرد و پژوهشگر به تایید یا رد روابط علت و معلولی می پردازد. در این پژوهش، از روشهای آمار توصیفی جهت تلخیص اطلاعات، جدولبندی و تهیه درصد و نمودار و از روشهای آمار استنباطی، جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده گردید.

ارزش تشفی‌ی آزمون ترسیم خانواده....

با توجه به اینکه در تحقیق حاضر ابزار جمع آوری اطلاعات (آزمون ترسیم خانواده و ۲ فرم مصاحبه با کودکان و والدین)، دارای مقیاس اسمی بوده و در واقع بطور کامل، مفروضه های آمار پارامتریک را دارا نبود، جهت آزمودن فرضیه ها از مجذور خی، و ضریب وابستگی، که هر دو از جمله آزمودنیهای غیر پارامتریک می باشند، استفاده شد.

تجزیه و تحلیل داده ها

پس از اجرای آزمون ترسیم خانواده، بر روی ۸۰ آزمودنی دختر و پسر، نقاشی‌های بدست آمده، بر اساس اهداف پژوهش تجزیه و تحلیل گردید که بخشی از اطلاعات بدست آمده در اینجا بصورت جدول و نمودار ارائه می شود.

۱- ارزشنده سازی اعضای خانواده در آزمون و مصاحبه مربوط به آن

اعضای خانواده										
افراد ارزشنده سازی شده در ترسیم										
گروه	خود کودک		مادر		پدر		خواهر		برادر	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
دختران	۴۷٪	۱۸	۵۸٪	۱۳	۳۴٪	۱	۳٪	۳	۸٪	
پسران	۴۵٪	۱۹	۴۳٪	۱۷	۴۰٪	۵	۱۲٪	۲	۵٪	
مجموع	۴۶٪	۳۷	۵۰٪	۳۰	۳۸٪	۶	۸٪	۵	۶٪	

جدول شماره ۱-۲: اطلاعات مربوط به ارزشنده سازی اعضای خانواده در نقاشی و مصاحبه آزمون

۲- نا ارزنده سازی اعضای خانواده. در آزمون و مصاحبه مربوط به آن

اعضای خانواده										
افراد نا ارزنده سازی شده در ترسیم										
در گروه	خود کودک		مادر		پدر		خواهر		برادر	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
دختران	۶	%۱۶	۶	%۱۶	۱۶	%۴۲	۲	%۵	۵	%۱۳
پسران	۱۳	%۳۱	۱۲	%۲۸	۱۰	%۲۴	۹	%۲۱	۳	%۷
مجموع	۱۹	%۲۴	۱۸	%۲۳	۲۶	%۳۳	۱۱	%۱۴	۸	%۱۰

جدول شماره ۲-۲: اطلاعات مربوط به نا ارزنده سازی اعضای خانواده در نقاشی و مصاحبه آزمون

۳- حذف اعضای خانواده از ترسیم

اعضای خانواده										
افراد حذف شده در ترسیم										
در گروه	خود کودک		مادر		پدر		خواهر		برادر	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
دختران	۹	%۲۴	۱۹	%۵۰	۲۰	%۵۳	۶	%۱۶	۱۲	
پسران	۱۹	%۴۵	۲۱	%۵۰	۲۰	%۴۵	۱۰	%۲۴	۱۲	%۲۹
مجموع	۲۸	%۳۵	۴۰	%۵۰	۲۰	%۵۰	۱۶	%۲۰	۲۴	%۳۰

جدول شماره ۳-۲: اطلاعات مربوط به حذف اعضای خانواده از آزمون ترسیم خانواده

سپس نتایج بدست آمده از آزمون ترسیم خانواده با اطلاعات حاصل از مصاحبه های انجام شده با کودکان و والدین مقایسه شده و با استفاده از روش های آماری مناسب رابطه بین آنها آزمون گردید. با توجه به اینکه متغیرهای این پژوهش مفروضه های آمار پارامتریک را دارا نبودند. برای تشخیص رابطه بین متغیرها از

ارزش تشفی‌ی آزمون ترسیم خانواده....

آزمون مجذور خی و جهت تعیین شدت این رابطه، از آزمون ضریب وابستگی

$$C = \frac{\sqrt{X^2}}{\sqrt{X + X^2}}$$

استفاده شد.

فرضیه ۱: رابطه بین ارزش‌های سازی پدر و مادر در آزمون ترسیم خانواده و ارتباط سازنده کودک با آنها

چگونگی ارتباط					
ارتباط سازنده نیست			ارتباط سازنده است		
پدر	مادر	پدر	مادر	در مصاحبه با	
۹	۶	۲۲	۳۴	کودک	ارزش‌های سازی شده است
۱۵	۴	۱۵	۳۶	والد	ارزش‌های سازی نشده است
۳۸	۲۶	۱۱	۱۴	کودک	ارزش‌های سازی شده است
۳۷	۱۳	۱۲	۲۸	والد	ارزش‌های سازی نشده است

جدول شماره ۱-۴: اطلاعات مربوط به رابطه بین ارزش‌های سازی والدین در آزمون و ارتباط سازنده با آنها

در جدول فوق اطلاعات مربوط به مصاحبه با کودک و مصاحبه با والدین، بطور جداگانه ارائه شده است. در تجزیه و تحلیل نتایج، برای هر گروه از این اطلاعات، آزمون جداگانه ای صورت می‌گیرد.

فرضیه ۱-۱: بین ارزش‌های سازی مادر. در نقاشی خانواده و ارتباط سازنده

کودک با او، رابطه وجود دارد.

الف - آزمون فرضیه ۱، با استفاده از نتایج مصاحبه با کودک:

$$X^2 = ۱۸/۸ \quad C = ۰/۴۴$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۱۸/۸)، در سطح $a=0/01$ از X^2 جدول (۶/۴۶) بزرگتر است، فرض صفر رد می شود، بنابراین با ۹۹٪ اطمینان بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۴۴ است.

ب - آزمون فرضیه ۱-۱، با استفاده از نتایج مصاحبه با والدین:

$$X^2 = 3/84 \quad C = 0/21$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۳/۸۴) در سطح $a=0/05$ با X^2 جدول (۳/۰۸۴) مساوی است فرض صفر رد می شود. بنابراین با ۹۵٪ اطمینان بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۲۱ است.

نتیجه گیری: با توجه به نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل این فرضیه. می توان ادعا کرد که بین ارزنده سازی مادر در نقاشی خانواده و ارتباط کودک با او رابطه وجود دارد.

فرضیه ۱-۲: بین ارزنده سازی پدر در نقاشی خانواده و ارتباط سازنده کودک با او رابطه وجود دارد.

الف - آزمون فرضیه ۱-۲ با استفاده از نتایج مصاحبه با کودک:

$$X^2 = 20/1 \quad C = 0/45$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۲۰/۱)، در سطح $a=0/01$ از X^2 جدول (۶/۶۴) بزرگتر است فرض صفر رد می شود. بنابراین با ۹۹٪ اطمینان بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۴۵ است.

ب - آزمون فرضیه ۱-۲ با استفاده از نتایج مصاحبه با والدین:

$$X^2 = 5/86 \quad C = 0/26$$

ارزش تشفی‌ی آزمون ترسیم خانواده....

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۵/۸۶)، در سطح $a=0/05$ ، X^2 جدول (۳/۸۴) بزرگتر است، فرض صفر رد می شود بنابراین با ۹۵٪ اطمینان می توان ادعا کرد که بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۲۶ است.

نتیجه گیری: نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل این فرضیه، نشان میدهد که بین ارزنده سازی پدر در نقاشی خانواده و ارتباط سازنده کودک با او رابطه وجود دارد.
فرضیه ۲: رابطه بین نارزنده سازی پدر و مادر در آزمون ترسیم خانواده و ارتباط غیر سازنده کودک با آنها.

چگونگی ارتباط					
ارتباط سازنده نیست		ارتباط سازنده است			
پدر	مادر	پدر	مادر	در مصاحبه با	
۴	۱۰	۲۲	۸	کودک	ارزنده سازی
۱۲	۱۲	۱۴	۶	والد	شده است
۴۵	۵۷	۹	۵	کودک	ارزنده سازی
۳۸	۵۶	۱۶	۶	والد	نشده است

جدول شماره ۲-۴: اطلاعات مربوط به رابطه بین نارزنده سازی والدین در

آزمون و ارتباط غیر سازنده با آنها

در جدول فوق، اطلاعات مربوط به مصاحبه با کودک و مصاحبه با والدین.

بطور جداگانه ارائه شده است، در تجزیه و تحلیل نتایج، برای هر گروه از این

اطلاعات، آزمون جداگانه ای صورت می گیرد.

فرضیه ۲-۱: بین نازرنده سازی مادر در نقاشی خانواده و ارتباط غیر سازنده کودک با او رابطه وجود دارد.

الف - آزمون فرضیه ۲-۱، با استفاده از نتایج مصاحبه با کودک:

$$X^2 = 11 \quad C = 0.35$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۱۱). در سطح $a=0.05$ از X^2 جدول (۶/۶۴) بزرگتر است، فرض صفر رد می شود. بنابراین با ۹۵٪ اطمینان می توان ادعا کرد که بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۳۵ است.

ب - آزمون فرضیه ۲-۱ با استفاده از نتایج مصاحبه والدین:

$$X^2 = 4.4 \quad C = 0.23$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۴/۴) در سطح $a=0.05$ ، از جدول (۳/۸۴) بزرگتر است، فرض صفر رد می شود. بنابراین بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۲۳ است.

نتیجه گیری: نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل این فرضیه، نشان می دهد که بین نازرنده سازی مادر در نقاشی خانواده و ارتباط غیر سازنده کودک با او رابطه وجود دارد.

فرضیه ۲-۲: بین نازرنده سازی پدر در نقاشی و ارتباط غیر سازنده کودک با او رابطه وجود دارد.

الف - آزمون فرضیه ۲-۲، با استفاده از نتایج مصاحبه با کودک:

$$X^2 = 31.1 \quad C = 0.53$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۳۱/۳)، در سطح $a=0/05$ از X^2 جدول (۶/۶۴) بزرگتر است، فرض صفر رد می‌شود. بنابراین با ۹۹٪ اطمینان، می‌توان ادعا کرد که بین دو متغیر فوق رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۳۵ است.
 ب - آزمون فرضیه ۲-۲، با استفاده از نتایج مصاحبه با والدین:

$$X^2 = 3/42 \quad C = 0/2$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۳/۴۲)، در سطح $a=0/01$ از X^2 جدول (۲/۷۱) بزرگتر است فرض صفر رد می‌شود. بنابراین با ۹۰٪ اطمینان بین دو متغیر فوق رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۲ است.

نتیجه‌گیری: نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل این فرضیه نشان می‌دهد که بین نازنده‌سازی پدر در نقاشی خانواده و ارتباط غیر سازنده با او رابطه وجود دارد.
 فرضیه ۳: رابطه بین حذف پدر و مادر از ترسیم و ارتباط غیر سازنده کودک با آنها

چگونگی ارتباط					
ارتباط سازنده نیست			ارتباط سازنده است		
پدر	مادر	پدر	مادر	در مصاحبه با	
۴	۱۰	۲۲	۸	کودک	ارزنده‌سازی شده است
۱۲	۱۲	۱۴	۶	والد	ارزنده‌سازی نشده است
۴۵	۵۷	۹	۵	کودک	ارزنده‌سازی نشده است
۳۸	۵۶	۱۶	۶	والد	ارزنده‌سازی نشده است

جدول شماره ۴-۴: اطلاعات مربوط به رابطه بین حذف والدین از ترسیم و ارتباط غیر سازنده کودک با آنها

در جدول فوق اطلاعات مربوط به مصاحبه با کودک و مصاحبه با والدین، بطور جداگانه ارائه شده است. در تجزیه و تحلیل نتایج، برای هر گروه از این اطلاعات، آزمون جداگانه ای صورت می گیرد.

فرضیه ۳-۱: بین حذف مادر از ترسیم و ارتباط غیر سازنده کودک با او،

رابطه وجود دارد.

الف - آزمون فرضیه ۳-۱ با استفاده از نتایج مصاحبه با کودک:

$$X^2 = 9/2 \quad C = 0/32$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۹/۲) در سطح $a=0/01$ از X^2 جدول (۶/۶۴) بزرگتر است بنابراین فرض صفر رد می شود و با ۹۹٪ اطمینان می توان ادعا کرد که بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این همبستگی ۰/۳۲ است.

ب - آزمون فرضیه ۳-۱، با استفاده از نتایج مصاحبه با والدین:

$$X^2 = 4/8 \quad C = 0/24$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۴/۸)، در سطح $a=0/05$ از X^2 جدول (۳/۸۴) بزرگتر است، بنابراین فرض صفر رد می شود و با ۹۵٪ اطمینان، می توان ادعا کرد که بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود دارد. شدت این همبستگی ۰/۲۴ است.

نتیجه گیری: نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل این فرضیه، نشان می دهد که

بین حذف مادر از ترسیم و ارتباط غیر سازنده کودک با او رابطه وجود دارد.

فرضیه ۳-۲: بین حذف پدر و ارتباط غیر سازنده با او، رابطه وجود دارد.

الف: آزمون فرضیه ۲-۳، با استفاده از نتایج مصاحبه با کودک:

$$X^2 = 0 \quad C = 0$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده مساوی صفر است، بنابراین در این آزمون فرض صفر پذیرفته می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت که بین دو متغیر فوق رابطه معنی داری وجود ندارد.

ب: آزمون فرضیه ۲-۳ با استفاده از نتایج مصاحبه با والدین:

$$X^2 = 4/3 \quad C = 0/23$$

چون مقدار X^2 محاسبه شده (۴/۳)، در سطح $a=0/05$ از X^2 جدول (۳/۸۴) بزرگتر است، بنابراین فرض صفر رد می‌شود و با ۹۵٪ اطمینان می‌توان ادعا کرد بین دو متغیر فوق رابطه معنی‌داری وجود دارد. شدت این همبستگی ۰/۲۳ است.

نتیجه گیری: نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل این فرضیه، نشان می‌دهد که تنها بر اساس اطلاعات مربوط به مصاحبه با والدین، بین حذف پدر از ترسیم و ارتباط غیر سازنده کودک با او رابطه وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش حاضر، با یافته‌های پژوهشگرانی چون اسپینگمن و اسپینگمن (۱۹۹۲) و کامونیان (۱۹۸۴) همخوانی دارد. این محققان، نشان داده‌اند که می‌توان از طریق آزمون ترسیم خانواده، مشکلات ارتباطی اعضای خانواده را شناسایی کرد. نتایج تحقیق حاضر نیز موید این است که نحوه ارتباط کودک با خانواده خود، از طریق برخی از علائم نشان داده شده در آزمون ترسیم خانواده، از

جمله ارزنده سازی. نارزنده سازی، نزدیکی کودک با اعضای خانواده در ترسیم و حذف افراد از نقاشی مشخص می گردد.

بر اساس یافته های این پژوهش، ارزنده سازی والدین در نقاشی خانواده احتمالاً نشان دهنده ارتباط سازنده کودک با آنها است. در این رابطه تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده است نشان می دهد که کودک افرادی را ارزش گذاری می کند که در نزد او مهمتر و شکوهمندتر بوده و او آنها را دوست داشته باشد (بهرامی ۱۳۷۲) این افراد کسانی هستند که کودک بیشترین نیروی عاطفی خود را در آنها سرمایه گذاری می کند (بهرامی ۱۳۷۲ و کرمن ۱۳۷۱). از جمله این محققین. قاسم زاده (۱۳۷۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که کودکانی که تصور مثبتی از خانواده خود دارند. سعی می کنند اعضای خانواده خود را با ارزش جلوه دهند و آنها را ارزنده سازی کنند.

همچنین نتایج حاصله بیانگر آنست که نارزنده سازی والدین در نقاشی خانواده، احتمالاً نشان دهنده ارتباط غیر سازنده کودک با آنها است.

در این زمینه تحقیقات اخیر موید این است که کودکان فردی را که می خواهند تحقیر کنند یا بی اهمیت جلوه دهند. کوتاه قدرتر از سایر افراد خانواده می کشند (بهرامی ۱۳۷۲) قاسم زاده (۱۳۷۱) نیز نشان می دهد که کودکانی که مشکلات خانوادگی دارند، سعی می کنند اعضای خانواده خود را در نقاشی بی ارزش جلوه دهند.

همچنین براساس یافته های اسپینگلمن (۱۹۹۲) مشکلات ارتباطی خانواده، با دستها و پاهای حذف شده یا مخفی و ترسیم هایی که از نیمرخ کشیده شده اند مشخص می گردد.

پژوهش حاضر نشان می‌دهد که حذف مادر از نقاشی می‌تواند نشان‌دهنده ارتباط غیر سازنده کودک با او باشد. در این رابطه تحقیقات اخیر موید آن است که کودکانی که دارای مشکلات خانوادگی هستند یا تصور منفی نسبت به خانواده خود دارند. و آنهایی که با اعضای خانواده خود مشکل ارتباطی دارند، این افراد را از ترسیم خود حذف می‌کنند (قاسم زاده، ۱۳۷۱. اسپینگلمن، ۱۹۹۲) لازم به یادآوری است که نتیجه بررسی فوق، در مورد حذف پدر قطعیت زیادی ندارد و احتمالاً این واکنش کودک به دلایل دیگری از جمله، اشتغال به کار پدر در خارج از خانه، صورت می‌گیرد.

کاربرد یافته‌های پژوهش

از آنجا که یافته‌های تحقیق حاضر، نشان می‌دهد که بعضی از علائم بکار رفته در آزمون ترسیم خانواده می‌تواند جهت شناسایی چگونگی ارتباط کودک با اعضای خانواده خود کاربرد داشته باشد، بنابراین لزوم استفاده از این آزمون در مراکز ویژه‌ای که با کودک و خانواده او مربوط است، بیش از پیش مشاهده می‌گردد:

- در مهدکودک‌ها و مراکز نگهداری از کودکان. مریدان کودک، با استفاده از نتایج پژوهش حاضر با اطمینان بیشتری به تشخیص مشکلات موجود در نحوه ارتباط کودک با خانواده خود می‌پردازند، شناخت بیشتری از کودکان تحت مراقبت خود کسب می‌کنند و روش درستی جهت برخورد با مسائل کودکان در پیش می‌گیرند.

پژوهشهای تربیتی

- در مراکز مشاوره کودک، درمانگران می توانند جهت شناسایی مشکلات کودکان و کاهش تنشهای آنها بوسیله برون ریزی احساسات و عواطف ممنوع، از آزمون ترسیم خانواده و نتایج پژوهش حاضر، استفاده کنند.

- در مراکز مشاوره خانواده و خانوادگی درمانی، درمانگران می توانند برای آشنایی بیشتر با مشکلات خانوادگی و انعکاس مسائل کودکان به اعضای خانواده آنها، از آزمون ترسیم خانواده و نتایج این بررسی استفاده کنند.

فهرست منابع

- بهرامی، هادی. (۱۳۷۲)، آزمون‌های فرافکن شخصیت، تهران: نشر دانا.
- داداش‌زاده، کاوه. (۱۳۷۳)، نقاشی و نوشته‌های کودکان، تهران: انتشارات گوتنبرگ
- دلاور، علی. (۱۳۷۱)، روش‌های آماری در روانشناسی و علوم تربیتی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- دلاور، علی. (۱۳۷۱) روشهای تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- ربر، آرتور، اس. (۱۳۶۸)، فرهنگ روانشناسی. تهران: انتشارات رشد
- رزم‌آزما، هوشیار. (۱۳۵۸)، فرهنگ روانشناسی، تهران: انتشارات علمی.
- فراری، اولیوریو، آنا. نقاشی کودکان و مفاهیم آن. (۱۳۷۱) ترجمه عبدالرضا صرافان. تهران: انتشارات دبستان.
- قاسم‌زاده، فاطمه. (۱۳۷۱)، تصویرخانواده در نقاشیهای کودکان ۵ تا ۶ ساله. ماهنامه جامعه سالم، شماره ۶.
- کرمن، ل. نقاشی کودکان، کاربرد تست ترسیم خانواده در کلینیک. (۱۳۷۱) ترجمه پریخ دادستان و محمود منصور. تهران: انتشارات ژرف.
- نارمکی، فرح. (۱۳۷۲)، مقایسه و بررسی نقاشی خانواده فرزندان طلاق و فرزندان غیر طلاق. پایان‌نامه. دانشگاه. علامه طباطبایی، دانشگاه روانشناسی.
- Gomunian Anna.l. (1984). Cluster an ysis of the answers given to cor man s patte Noire and drawing family Psaychological Abstaracts, 1986, n 17912.
- Krevelen, V; Ann, D (1975). On the use of the family drawing test. Psychological Abstracts, 1975, n5816.
- Rpsychological Aaron (1992). Acceptance _ Rejection and hight of Parental Figures on the Kinetic family drawing. Psaychological Abstracts, 1992, n 34650.
- Rabinoitz, Aaron (1991). The relation of acceptance rejection to social shemata and kinetic family drowings Psaychological abstracts, 1992, n 4265, spigelman, G; spigelman. A & Englesson, C. L. (1992). Analysis of family drawing. Psaychological Abstracts, 1993, n 25258.

ارزنده سازی خود
نا ارزنده سازی پدر

